

Fra håndværkersøn til husmand på Fyn.

Felix Kruse er født i 1914 i et håndværkerhjem i Søllested på Lolland. I 1920'erne flyttede familien til Fyn, og i 1926 købte hans far en ejendom i Østrup. Felix Kruse kom ud at tjene i 1929 og havde i de næste ti år forskellige pladser som dreng, karl og fodermester, indtil han i 1929 overtog sine forældres ejendom i Østrup. I 1962 opgav han landbruget og arbejdede derefter som arbejdsmand, fortrinsvis som murer og murerarbejdsmand.

1. april 1929 kom jeg for første gang ud at tjene for en løn af 175 kr. for 7 måneder plus kost og logi. Det var på en gård ikke langt fra mit hjem. Her var foruden mig en forkarl, en andenkarl og en fodermester, to tjenestepiger samt af og til en daglejer eller to. Gården var på ca. 70 td. land, heraf 1 td. land skov og 2 td. land tørvemose. Det meste af denne anvendtes dog til græsning af kvier. Det kan næsten kaldes en omvæltning af tilværelsen at komme ud at tjene. Helt fremmede mennesker at være sammen med. De var da flinke mod mig, og vi fik god mad; men det hele var så fremmed, og her var helt andre måder at gøre tingene på end hjemme.

Den dag, jeg tiltrådte pladsen, lå der sne over store dele af markerne, så vi kom ikke i gang med markarbejdet før hen i april og fik intet sået før i maj måned. Men så kunne vi køre gødning ud. Daglejeren og andenkar-

len "slog møg på", og jeg "kørte imellem". Vi kørte med tre vogne og to spand heste. (-) Møget blev hakket af i hobe på marken. Som regel var der 5 á 6 hobe på et læs, eller om man vil en vognfuld. Da vi havde lagt hele marken, ialt 4 td. land, til med hobe, blev daglejeren og jeg sat til at sprede hobene ud, og det skulle gøres, så hele marken fik et jævnt lag. Men der, hvor hoben havde ligget, måtte der ikke være noget tilbage. Sådan var det bare. Da vi var færdige, fik jeg lov til at pløje et par agre, hvad jeg var hundestolt over, så meget des mere, da jeg opdagede, at jeg godt kunde pløje lige ud. (-) Så fik jeg lov at harve, somme tider endda med forkarlens heste, når der var andet han skulle lave. (-) En dag måtte jeg harve et forland om, fordi der var hestespor i det nyharvede ved ledhullet, hvor jeg sluttede og var kørt ud ad. Der måtte ikke være noget spor af hestene i marken, når vi var kørt derfra, fik jeg at vide. Marken skulle i det hele taget ligge pænt og jævnt, når vi var kørt derfra. Det sårer mig i dag, at de unge mennesker nu om stunder kører tværs hen over det hele med deres traktorer, hvis de bliver færdige i det fjerneste hjørne. (-)

I disse to år lærte jeg endda så meget, at jeg vovede at tage en forkarleplads på en anden gård af samme størrelse, dog under mandens ledelse. Han deltog selv af og til i arbejdet. Der var himmelvid forskel i tjenestefolkenes

Pløjning er hårdt arbejde, fyldt med symbolik og skønhed, men også underkastet strenge regler.

kår, der hvor jeg kom fra og så her. Her var vi lige med husbond og madmoder, så lige at vi altid var med ved bordet, når vi havde gæster. Her var ingen standsforskel. (-)

I denne her ovenfor omtalte plads var jeg i et år. Som nævnt ovenfor var landbrugets økonomi i stadig nedgang. Det gjaldt også samfundet som helhed. Husbond og madmor sad vist ikke alt for godt i det, selv om det var en slægtsgård. De havde været mange søskende om at dele arven. Vi levede godt; men maden var meget gammeldags, d.v.s. at grød var en almindelig spise. I stedet for kaffe fik vi varm mælk. I det hele taget købtes ikke meget ved Brugs og købmand. Vi klarede os med hjemmelavede produkter næsten helt igennem, altså af gårdens egen avl. Vi slagtede et par store grise i løbet af det år, jeg var der, tillige

med et par lam. En so, der døde, blev lavet til sæbe. Næsten hver søndag fik vi fjerkræ, som også var af egen avl. Duer, høns, ænder og kalkuner, altid meget varieret. Kål fik vi også hver uge. Den sunde kost var der ingen mangel på. Vi manglede ikke noget og levede godt.

Som forkarl var jeg hårdt spændt for med mine godt 17 år. Fik lært af køre med selvbinder ligeledes at køre med såmaskine. Mange lærte aldrig både at køre hestene og styre maskinerne samtidig.

Hjemme havde jeg lært, at alt arbejde skulle udføres perfekt, og jeg gjorde mig store anstrengelser for, at alt hvad jeg lavede, skulle se ordentligt ud, når arbejdet var fuldført. En plovfure skulle være lige, ja selvfølgelig dem alle sammen. Når ageren var færdigpløjet, måtte der ikke være nogen "harereder" i den. Når kornet kom op om foråret, skulle det da tydeligt kunne ses, at såmaskinen var ført lige fremad. Gjaldt det for kornets vedkommende, så i endnu højere grad for roernes. Det lettede radrenserarbejdet meget, når rækkerne var lige. Tillige var det en fryd for øjet.

I denne plads fik jeg 450 kr. i løn for et år, og når jeg havde stillet mig tilfreds med det, var det jo især, at jeg jo egentlig ikke var gammel nok til at være forkarl, og dels, at jeg jo ikke var færdiguddannet til alt arbejde med maskiner. Da manden spurgte,

om jeg kunne tænke mig at fortsætte, sagde jeg ja, men jeg ville have 550 kr. for det næste år. Det ville han ikke give, og hans mening var, at det kunne jeg heller ikke opnå andre steder. Imidlertid søgte jeg plads og fik den på en anden gård til de forlangte 550 kr. mod at jeg skulde være god ved hestene. Manden selv var ramt af apoplexi og kunne ingen steder færdes ved egen hjælp. Pladsen her var dog kun som andenkarl, idet vi her var tre om arbejdet, tillige var en fodermester.

Der var altid vældig trafik af køretøjer med flyttegods 1ste maj og 1ste november. Alle skift skete disse dage. Herudover skete der en del skift til andre tider. Det var dem, der var kommet forkert i plads. Det var dog et fåtal, det gik sådan, og mange gange var det de samme husbondfolk år efter år eller den samme pige eller karl den ene gang efter den anden.

I denne plads var vi to karle, men havde altid daglejerhjælp. Her var det en ældre ungtkarl, der var den faste medhjælp. Han kom altid så tidligt om morgenen, at han hjalp os at røgte i stalden og ved hestene om morgenen. Det var ellers en regel, at en daglejer først kom til davretid. I daglejen var der altid indregnet, at de skulde have fuldkost de dage, hvor de arbejdede det pågældende sted. På gårdene var det gennemgående intet problem; men der kunne godt være de gårdmands- og især husmandskoner,

der serverede lidt ringere mad, end hun ellers ville have disket op med. Det kunne vanskeliggøre det for den pågældende mand at få ekstrahjælp i en travl tid, for det gik jo som en løbeild mellem daglejerne, hvor de bedste madsteder fandtes.

I denne plads var jeg i to år. Her var altid liv og glade dage. 2 karle, 1 fodermester, 1 daglejer, en overgang også en tjenestedreng, 2 piger og så alle de, der kom på visit ikke blot i sommerferien, men også om aftenen. Om søndagen og ofte om aftenen, især sommeraftener, kunne vi godt være en halv snes unge mennesker samlet der. Jeg tænker tit på de stakels unge mennesker på landet, som nu om stunder må rejse milevidt for at træffe andre unge.

Endnu på denne tid var der ikke tale om varme på værelserne, men hvis der ikke var det, skulle folkestuen dog stå til rådighed. På mange gårde var det familiens dagligstue, der fungerede som sådan. Som regel regnedes der med, at vi forlod den kl. 9, idet hestene altid blev fodret af ved dette klokkeslet. Altså behøvede vi ikke i kolde perioder at være på vore værelser, uden medens vi sov. Det må indrømmes, at det især i frostperioder var en kold tjans at blive vasket, for i forrummet til værelserne, hvor vor vask skete, var der lige så koldt som udenfor; men sådan var det overalt uden undtagelse.

Her i denne plads ligesom i de forrige

arbejdede vi ikke om søndagen, ikke en gang i høsten, hvad der endnu mange steder var tilfældet. Hverken med gårdfejning eller lignende som før i tiden. Dyrene skulde dog passes også om søndagen, og her måtte vi karle træde til en gang hver måned. Det var en fodermesters ration af fridage.

Da jeg havde været her i to år, mente jeg at ville skifte plads. På dette tidspunkt var 600 kr. en god løn for et år som ene- eller forkarl. Jeg havde jo i forvejen været overlønnet med mine 550 Kr. som andenkarl, ellers var forskellen større. Ja nogle blev tilbudt at gå i vinterhalvåret for kost og logi og sygekassen betalt. Dette sidste var

husbonden specielt interesseret i, idet det kunne blive ham en dyr fornøjelse, om karl eller pige skulle blive syge, og dette ikke var i orden.

Jeg søgte en plads som forkarl, og på spørgsmål fra bonden om, hvad jeg skulle have i løn, lød svaret fra mig: "610 kr. for et år", hvortil han omgående replicerede: "Hvad skal du bruge de 10 kr. til?" "Måske til en julegave!" svarede jeg, og dermed var sagen i orden.

Der holdes hvil ved markarbejdet.
Muleposer og tejner tømmes.

Arbejdstiden var meget ens på gårdene her på egnen og lå vist ligedan overalt. Vækkeuret ringede kl. fem morgen i tiden fra 1ste april til 1ste november, så vi kunne være i stalden fem minutter senere. Så skulle stalden renses, og hestene strigles. Striglearbejdet kunne godt tage 10 minutter for hver enkelt hest. Hver striglede sine egne heste først, derefter plage og føl, om der var sådan nogen. Morgenmad 10 minutter i seks. Derefter arbejde fra 6 til 9, så 1/2 times frokost. Igen 3 timers arbejde til middag kl. 12.00. Derefter 1 1/2 times middagspause iberegnet kaffepausen, der lå i de sidste minutter af middagshvilen. Dernæst igen fire timers arbejde. (-)

(Efter dette fæstemåls ophør blev Felix Kruse indkaldt som soldat. Efter soldatertiden tog han plads som fodermester.)

Arbejdet som fodermester var dejligt frit. (-) Det var bare noget tidligere op om morgenen og senere fyraften end karlene på gården. Til gengæld var der et par timers hvil over middag. Således gik et år med at passe køer, og det viste sig til overraskelse for mig selv, at det kunne jeg egentlig godt med. Manden interesserede sig ikke så meget for sin kvægbesætning, hans største interesse lå i driften og frøavl. Da året var gået, ville han da gerne have beholdt mig i endnu et år, men da havde jeg besluttet at ville et halvt år på landsbrugsskole på Korinth Landbrugsskole, hvor Th. Ro-

senstand var forstander. Han var på den tid meget populær mellem unge mennesker, mens de ældre så på ham med mere skepsis. (-)

De fem måneder på skolen var alle tiders. Det var en streng tid med lektielæsning og løsning af mange opgaver. Vi lavede fodertabeller til køer, grise og heste. Planer over gødningsforbrug til afgrøderne. Vi blev indoktrinerede i brug af A.I.V. syre til ensilage, for uden ensilage intet rentabelt landbrug! Så snart vi fik eget landbrug, var ensilagebeholdere noget af det første, vi skulle have lavet. Vi skulle også til at dyrke meget mere lucerne, og det skulle stakkes på stativer, og det skulle ske dagen efter, at det var slået og meget meget mere. (-)

Den 1ste april sluttede skolen for mit vedkommende. Ikke at jeg ikke gerne ville have forsat skoleopholdet; men det kostede jo penge, og der blev ikke tjent noget. Jeg fik et statstilskud på 70 kr. om måneden og skulle så lægge noget nær det samme oveni. Undervisningsbøgerne skulle vi selv betale: Højskolesangbogen, som blev meget flittigt brugt. Vi sang et nummer for hver eneste undervisningstime. Bogen om kemi, svineavl, hesteavl, kvægavl, jordbundslære, gødningslære og om kulturplanterne plus 5 kollegiehæfter, et til hver undervisningsgren. Dels et par andre, som blev os anbefalet af lærerne i løbet af vinteren. (-) Når dertil kommer, at soldatertiden foruden den mistede indtægt kostede mig 100 kr., vil det

forstås, at pengepungen blev taget med på råd, når forlænget skoleophold skulle tages under overvejelse. (-)

Jeg begyndte altså ved landbruget igen. Dels som daglejer og dels som hjælp hos mine forældre. Min broder havde indtil da været hjemme, men fik nu lejlighed til at komme ud. Det gav altså for lidt i pengepungen, og

allerede den 1ste maj 1938 tog jeg igen en fodermesterplads til 1100 kr. for et år. (-) Så forlod jeg pladsen den 1ste november 1939 og tog hjem til mine forældre igen. (-) Min far optog igen sit arbejde som håndværker og overlod til mig at passe landbruget. Her begyndte min egentlige selvstændige landbrugsgerning.

Det første år (1941) på et sjællandsk husmandssted.

Jørgen Olsen er født i 1913 i København, hvor hans far, som stammede fra landet, var vognmand. I 1923 fik forældrene tildelt en af de lodder, der blev udstykket til statshusmandsbrug på Bregentved efter lensafløsningen. Efter sin konfirmation i 1927 kom Jørgen Olsen ud at tjene. I 1933 tog han eksamen som kontrolassistent fra Høng Husmandsskole. Derefter arbejdede han dels som fodermester, dels

som kontrolassistent, indtil han i 1941 købte et husmandssted på Stevns.

Efter min konfirmation i foråret 1927 kom jeg til 1. maj ud at tjene på en mindre eller halvstor gård i Borup. (-) Der var 35-40 td. ld. (-) En voksen datter var hjemme og arbejdede som pige ude og inde. (-) Der var en karl mere. (-) Vi havde en fast daglejer i høst. (-)

Vognmand og ægsamler Carl Lind på vej. Hindsholm. Skønt de stynede popler ikke længere brugtes til gærdselsmateriale blev stævningen stadig holdt i hævd.

Mange steder helt frem til i dag.